

Barnóczki Péter

A hitelintézetek mint jogi személyek kialakulásának és büntetőjogi felelősségük megformálódásának történelmi lépcsői az újkorban és a modern korban

A középkort követően a XV. századtól a fejlődéssel felerősödött a gazdasági társaságok szerepe, megindult a gyarmatosítás, fellendült a kereskedelem. Egyre nagyobb szükség volt a fejlődés által létrehozott jogviszonyok kidolgozottabb szabályozására. Ennek köszönhetően jóval több megoldást, és részletszabályt találni a középkor meghaladtával. Az ókorban olyan nagy szerepet betöltő római jog, illetve annak továbbfejlesztése – mint ahogy több téren is – a jogi személyiségek tekintetében is jó alapokat nyújtott a szabályozás létrehozásához, továbbfejlesztéséhez. A bankok is egyre komolyabb keretek között kezdtek működni, bár még mindig messze voltak attól a formától, amit a XIX. században értek. A gyarmatosítás során sok expedíciót és utazást kellett finanszírozni, melynek hatására a korai banki jellegű hiteltevékenységekre, értékpapírok kezelése, befektetések kezelésére megnőtt az igény.

Újkori és modern kori történelmi lépcsők – külhon, kontinentális jogrendszer

A francia jog tartalmazta az egyik legkidolgozottabb szabályozást. A városok fontos szerepet töltek be, büntetőjogi felelősségre vonásuknak nagy hagyományai voltak. Az 1670. évi Büntető Törvénykönyv (*Ordonnance Criminelle*) külön címben szabályozta az összes létező szervezet büntetőjogi felelősségét. Ezek elsősorban az állam érdekeit sértő bűncselekmények voltak.¹ XVI. Lajos volt, aki megalkotta ezt a szabályozást.²

A francia jog előrehaladottsága ellenére a XVIII. századtól a XX. század közepéig Európában általános büntetőjogi alapelvvé vált, hogy társaság nem követhet el bűncselekményt. Ennek több oka is lehetett. A fejlődési irány nem zárta volna ki azt, hogy a fejlődő gazdasági életben a társaságok büntetőjogi felelőssége középpontba kerülhessen, ez mégsem történt meg.

Ennek egyik oka lehet a *korszakot áthidaló szellemi áramlat* (felvilágosodás), ahol az egyéni jogok és az egyének voltak a középpontban. A természetes személy fontossága, önállósága és szabadsága maga után hozta azt is, hogy a jogi figyelem is elsősorban rá irányuljon, így a büntetőjogban is az egyén bűncselekményei voltak az elsődlegesen szabályozottak. További ok lehetett az, hogy az 1810. évi *Code Pénal* már egyáltalán *nem is szabályozza a jogi személyek büntetőjogi felelősségét*. Ez összefüggésbe hozható az előző okkal is. Harmadik okként pedig megjelölhető

¹ Sántha Ferenc: A jogi személyek büntetőjogi felelősségéről. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2002. (30. o.)

² Különlegességként említhető, hogy az *Ordonnance Criminelle* által szabályozott bizonyos bűncselekményeknél párhuzamosan folyt büntetőeljárás mind a jogi személyek, mind a természetes személyek ellen. Ezt egyébként a hatályos francia büntető törvénykönyv is rögzíti (*Nouvel Code Pénal*). Ebben az időben, ezekben a szabályokban még nem jelenik meg elkülönítetten a banki tevékenységhez köthető bűncselekmények, illetve konkrétan a gazdasági tevékenység során elkövethető bűncselekmények szabályozása. Itt elsősorban az állami érdek védelme volt a cél, annak megsértése számított igazán bűncselekménynek.

Savigny fikciós elmélete. Ennek alapján a társaság tevékenységével elkövetett bűncselekmények a tagok cselekményei, mert ők alkotják a szervezetet, így az nem független az ő személyüktől.³ *Rudolf von Jhering* szintén ezt a gondolatot követte tanaiban, a római jog tanulmányozása nyomán, ugyanis szerinte a jog alapgondolatával ellentétes az a felfogás, amely a jogi személyeket jogalanyisággal ruházza fel. Ő a jogi személy egyes tagjait tekintette jogalanynak, így a jogi személy legfeljebb *a természetes személyek jogi viszonyainak a külvilág felé való közvetítésére alkalmas, vagyis az csupán egy közvetítő eszköz.*⁴ Ez a megközelítés habár inkább polgári jogi, könnyen levezethető belőle, hogy ugyanez a nézet érvényesült akkor is, ha a büntetőjogi felelősség megállapításáról volt szó, hiszen ebben az esetben is hasonlóképpen a természetes személyek cselekvősege állt a középpontban.

A XIX. században odáig jutott a fejlődés, hogy kártérítési kötelezettsége lett a jogi személyeknek, amennyiben tevékenységükkel kárt okoztak. Ez viszont inkább polgári jogi felelősséghez áll közel, nem nevezhető klasszikus büntetőjogi szankciónak. Ez természetesen a korszakban társasági formában működő bankokra is érvényes volt.

A kontinentális Európában a XX. század második felében megjelent a szervezetek felelősségének kérdése a jogalkotásban. Ennek több állomását lehet elkülöníteni. Az *első állomás* a korábban említett polgári jogi, szabálysértési, vagy közigazgatási jogi felelősség megteremtése, szankciók alkalmazása. Az ezt követő *második állomás* az előzőhöz közeli jogi megoldás, annyiban továbbfejlesztve, hogy a jogi személy kártérítési kötelezettsége bűncselekmény elkövetése miatt áll fenn. E mellett pedig megjelenik a külön vagyoni szankció is. A *harmadik állomás* – mely az eddigi legkifejezettebb a büntetőjogi felelősség tekintetében – a jogi személy büntetőjogi felelősségre vonhatóságának elismerése. Büntetőjogi szankciókat alkottak meg a jogi személyek részére, de ezek nem külön törvényben kerültek szabályozásra. A *negyedik*, és egyben *utolsó állomás*, amikor megteremtődik a jogi személy általános büntetőjogi felelősségének szabályozása.⁵ Feuerbach és Savigny volt az, akiknek munkássága fordulópontot jelentett a jogi személy büntetőjogi felelőssége tekintetében.⁶

Példának okáért a francia hatályos büntető törvénykönyv, a *Nouvel Code Pénal* a jogi személyek ellen alkalmazható büntetőjogi szankcióként négyet említ. Ezek a *pénzbüntetés*, a *szabadalmak megvonása*, a *vagyonelkobzás*, valamint a *rendőri felügyelet alá helyezés*.⁷

³ Sántha Ferenc: A jogi személyek büntetőjogi felelősségéről. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2002. (31. o.)

⁴ Rodolf von Jhering: Geist des Römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. 3. Teil 1. Abt. 5. unv. Aufl. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1906. (357. o.)

⁵ Sántha Ferenc: A jogi személyek büntetőjogi felelősségéről. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2002. (33. o.)

⁶ Mind a mai napig nagy hatással van a kodifikációra az általuk kifejtett jogdogmatikai elmélet. Ennek ellenére viszont, ahogy korábban is említésre került, a francia jog nem vetette el a tagok, mint természetes személyek büntetőjogi felelősségre vonása mellett a jogi személyek büntetőjogi felelősségre vonását. Ez a nézet a kontinentális jogrendszer országainak többségében is hasonlóképpen jelen van. Szinte mindegyik európai országban valamilyen szinten elismerik a jogi személyek büntetőjogi felelősségét, vagy ha azt nem is, büntetések, vagy büntetőjogi intézkedések alkalmazását lehetővé teszik velük szemben is.

⁷ Köhalmi László: A jogi személy büntetőjogi felelőssége. Collega, Az Accursius Jogász Egylet folyóirata. 2000. IV. évf. 2. szám. (20. o.)

A vagyonekobbzás és a pénzbüntetés szankciók a jogrendszer ismert szankciói, azok bevezetésének okai is érthetőek, hiszen egy jogi személy működésében a fő mozgatórugó a pénz, a profit megszerzése. Így ennek a visszatartó ereje megfelelő mértékű lehet, ha jól alkalmazzák. Ezzel ellentétben viszont érdemes egy pillantást vetni a másik két szankcióra. A szabadalmak megvonása, valamint a rendőri felügyelet alá helyezés igen sajátos szankcióknak tekinthetőek. Ezek ugyanis gazdasági szempontból igen erősen be tudják határolni, vagy vissza tudják vetni a jogi személy működését a piacgazdaság világában, amivel akár túlzottan aránytalan negatív eredmények jöhetnek létre a jogi személy tekintetében.

Az *Európai Unió* létrejöttével egy új jogrendszer lépett az európai jogrendszerek világába, ahol keveredik az angolszász és a kontinentális szabályozás, létrehozva egy igen egyedi jogi világot. Mivel a jogi személyek gyakran országokon átívelő tevékenységeket folytatnak, több országban is jelen vannak, így fontossá vált a velük szemben való büntetőjogi fellépés egységesítése. Ajánlások és kötelezések is vannak a jogi személyek büntethetősége tekintetében, mind európai, mind nemzetközi szinten. Ezek leggyakoribb kibocsátói közé sorolható az *Európa Tanács GRECO csoportja*, valamint a *Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) korrupció elleni munkacsoportja*.⁸

Újkori és modern kori történeti lépcsők – külhon, angolszász jogrendszer

Az angolszász jogrendszerbe tartozó államok közé azokat az államokat, államszerveződéseket soroljuk, amelyek Nagy-Britannia hatalmához köthetőek, illetve komoly hatást mind a társadalom, mind a jogrendszer tekintetében Nagy-Britannia, annak létrejöttéig Anglia gyakorolt rájuk.⁹

Az angolszász országokban az ipari forradalommal egyre inkább megjelenik a társaságok, jogi személyek felelősségre vonása, illetve annak igénye. Az 1827-ben megalkotásra kerülő *Criminal Law Act*, valamint az 1887-ben megjelenő *Interpretation Act* kimondta, hogy ellenkező rendelkezés hiányában a személy fogalmán a jogi személyt is érteni kell.¹⁰ Ezzel a rendelkezéssel – mely ebben a formában teljes egészében polgári jogilag, illetve alkotmányjogilag használható a gyakorlatban – megnyitotta az utat afelé, hogy a jogi személyek is olyan bánásmód alá essenek, mint a természetes személyek.¹¹

⁸ Kamarás Péter: Jogi személy a büntetőeljárás keretében. *Ügyvédek lapja*. XLVIII. évf. 1. szám. (34. o.)

⁹ Az angolszász jogrendszerbe tartozó államokban egészen a XIX. századig nem lehetett a jogi személyeket büntetőjogi felelősségre vonni. Itt is alapvetően a jogi személy tagjai voltak, akik a felelősséget minden formában magukénak mondhatták. Ebben az ipari forradalom hoz változást, amikor is a vidéki területekről, a mezőgazdasági szférából egyre többen vándoroltak a nagyvárosokba, vagy azok agglomerációs területére. Ebben a helyzetben egyre több, iparhoz, vagy ipari területhez, tevékenységhez köthető társaság alakul. A sok tevékenység, és az egyre sűrűbb élettér maga után vonja azt, hogy az ezekből eredő problémák is fokozódnak. Ide tartoznak a rosszul, vagy hibásan teljesített szerződések, a gyárakban, tevékenységhez köthetően történő balesetek, személyi sérülések számának növekedése, vagy akár a csalások, szélhámosságok is.

¹⁰ Sántha Ferenc: A jogi személyek büntetőjogi felelősségéről. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest. 2002. (32. o.)

¹¹ Mind pozitív, mind pedig negatív értelemben egyaránt. Pozitív értelemben ez azt jelenti, hogy a jogi személyek polgári jogilag jogalanyok lehetnek, megfelelő képviselőik útján cselekvőképeseek, megkönnyítve ezzel a mindennapi gazdasági tevékenységüket és működésüket. Negatív értelemben

A jogi személy fogalmának az általános személy fogalom alá történő beemelésével a büntetőjogi felelősségre vonás tekintetében *első lépésként* itt is a közigazgatási, illetve szabálysértési jellegű jogsértések jelentek meg. Ezt követően *második lépcsőként* kiterjesztették a jogi személyek büntetőjogi felelősségét a bűnös szándékot nem feltételező bűncselekmények körére. A *harmadik lépés* pedig magából következően nem volt más, mint az, hogy a jogi személyek büntetőjogi felelősségre vonása tekintetében a jogsértés lehetőségét kiterjesztették a bűnös szándékot feltételező bűncselekményekre is, így az azok miatt történő felelősségre vonás is lehetségessé vált 1944-től kezdődően.¹² A bűnös szándékot nem feltételező bűncselekmények alapvetően a gondatlan bűncselekményi fogalomkör alá eső tényállások voltak, amelyek a legtöbb esetben, mind a társadalmi megítélés, mind a büntetés kiszabás tekintetében enyhébb megítélés alá esnek. A bűnös szándékot feltételező bűncselekmények ezzel ellentétben a szándékos bűncselekményi fogalomkör alá eső tényállások voltak, amelyek már a bűncselekmény elkövetésének fokozott mértékű akaratát foglalta magába. Habár az elkülönítés fontos, és a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából nélkülözhetetlen, mégis elmondható az, hogy egy jogi személyhez köthető cselekmény kapcsán jóval nehezebb a gyakorlati bizonyítása a szándékosságnak, vagy a gondatlanságnak, mivel a jogi személy „akarata” olykor annak irányításában megoszlik, több felé szakad, és nem, vagy csak igen nehezen érhető nyomon, a XIX. század végén és a XX. század elején pedig még különösen annak volt mondható.

Az *Amerikai Egyesült Államokban* az 1900-as évek elejéig hasonló volt a fejlődési útvonal, mint Angliában. A XIX. század közepétől ugyanaz a folyamat lezajlott a jogi személyek büntetőjogi felelősségre vonása tekintetében, mint Angliában, de itt a bűnös szándék elméleti megalapozása a polgári jog szerinti megbízotttért való felelősség elvének transzportálásával történt meg. Ennek következményeként már elindul egyfajta ítélkezési gyakorlat, melynek során a XX. század elejére a társaságok, mint jogi személyek büntetőjogi felelőssége viszonylag általánossá válik.¹³

Érdekes gondolatnak tekinthető ez, az USA-hoz köthető megoldási mód, ugyanis a megbízotttért való felelősség célja megint csak a szándék gyökereinek feltalálása lehetett. Azzal, hogy a megbízott azt teszi, amit a megbízó akarata kíván, így nyilvánvaló, hogy őt nem terheli felelősség az ebben a körben megvalósított tettei tekintetében. Ez természetes személyeknél teljesen egyértelmű, ha a gyakorlatban gyakran felmerülő egyéb körülményeket nem vesszük figyelembe.

Abban az esetben viszont, ha ezt a fajta felelősséget transzportáljuk a büntetőjogba, és a megbízotttért való felelősségre vonást, a jogi személyek büntetőjogi felelősségére vonásának alapjává tesszük, felmerül megint csak az a probléma, hogy a szándék, az

pedig azt vonja maga után, hogy esetleges jogellenes tevékenységük, cselekedetük után ugyanaz a bánásmód, felelősségre vonás vár rájuk, mint a természetes személyekre. Ez persze azt jelenti, hogy a jogi személyek „személyiségi formáihoz” kell alakítani a természetes személyekre vonatkozó szabályokat, vagy ahhoz mérten újakat kell alkotni. Ugyanis – ahogy az már a korábbiakban kifejtettek során is nyilvánvaló volt – nem lehet példának okáért azonos szankciókat alkalmazni egy jogi személlyel és egy természetes személlyel szemben.

¹² Sántha Ferenc: A jogi személyek büntetőjogi felelősségéről. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest. 2002. (32. o.)

¹³ Sántha Ferenc: A jogi személyek büntetőjogi felelősségéről. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest. 2002. (33. o.)

akarát, pontosan hol gyökerezik, hol lelhető fel egy jogi személy esetén. Megoldás lehet az, e tekintetben, hogy nem vizsgáljuk a szándék eredetét, csak annak meglétét, és ez esetben máris kész a büntetőjogi felelősségre vonás lehetősége. Viszont sok esetben a motívum felderítése érdekében, a szándék tisztázása végett a szándék eredetének feltalálása nem mellőzhető, és abban az esetben ez már problémát okozhat a büntetőjogi felelősségre vonással kapcsolatban. Természetesen e problematikának kisebb a jelentősége egy angolszász jogrendszerbe tartozó országban, mivel ott a bírói gyakorlathoz köthető precedensjog a jogdogmatikai problémákat könnyebben át tudja hidalni.

Részben a fentiek következtében is, az angolszász államokban két modell alakult ki a büntetőjogi felelősségre vonás kapcsán. Az első az *azonosítási modell*, mely leginkább Angliában és Kanadában terjedt el. Ennél az elméletnél a vezetőség testesíti meg a jogi személyt, illetve az ő cselekedeteik határozzák meg a felelőség alapját. Az ő szándékos, vagy gondatlan, illetve mulasztásos cselekménye ad alapot bármilyen fajta büntetőjogi felelőség megteremtésére. Ennek alapján elmondható, hogy itt az egyéni felelőség hangsúlyosabb szerephez jut. A másik modell a *helyettesítési modell*, mely az előzővel ellentétben inkább az USA-ban terjedt el. Itt az alkalmazott magatartásáért felel az őt foglalkoztató jogi személy (*qui facit per alium facit per se*). Ennek alapján a „végrehajtó apparátus” cselekedete is megalapozza a felelőséget. Ez a büntethetőség jelentős kiszélesedéséhez vezet.¹⁴

Érdekes, hogy az USA alkalmazza inkább a helyettesítési modellt, pedig az ország méreteit és befolyását alapul véve ott jóval több, és nagyobb vállalkozások működnek, amelyeknek érdeke lenne erősebb védelmet biztosítani a saját szervezetük védelmére. Ugyanakkor viszont a helyettesítési modell elterjedése is alátámasztható. Azzal, hogy a profit, és a tulajdonosok érdekei, hatalmának és vezetői pozícióinak megőrzése kulcsfontosságú, jóval előrébb van az ő felelőségük csökkentése és helyzetének védelme iránt folytatott lobbizás. A cég vezetőinek fokozott, vagy egyedüli felelősége esetén a piacnak olyan szinten csökkenhet egy-egy ilyen helyzet kapcsán a piaci szereplő (vállalat, vállalkozás) iránti bizalma, hogy az akár a megszűnését is eredményezheti. Ezzel szemben, ha a felelőséget az alkalmazottakra hárítják, akkor a vétő elem eltávolításával a felelőség kérdése is lezártnak tekinthető, amennyiben nem lehet bizonyítani a vezetés hibáját, vagy hibában való közbenjárását. Ezzel a vállalkozás tovább működhet mindenfajta hátrány nélkül. A „végrehajtó apparátust” ugyanis kevésbé azonosítják magával a jogi személlyel, ellentétben annak vezetői rétege esetében.

Újkori és modern kori történeti lépcsők – hazai előzmények

A magyar pénzület megalapozásának fontossága a reformkorban merült fel, mivel már nem csupán naturálgazdasági viszonyok voltak jelen, és nem gátolta a fejlődést a magyar pénzügyi szektor tekintetében az osztrák kormányzati rendszer.¹⁵ Így a banki szféra is fejlődésnek indult, fellendült a hitelélet, bankok és pénzüintézetek alakultak.

¹⁴ Fantoly Zsanett: *Societas delinquere non potest...? Acta Universitatis Szegediensis – Acta Juridica et Politica*. Tomus LXII. Fasc. 3., Szeged, 2002. (6. o.)

¹⁵ Vértesy László: *Magyar banktörténet a reformkortól az államosításig*. In: *Jogtörténeti Szemle*. 2007. no. 4. (58. o.)

Magyarországon az 1900-as évek elejétől foglalkoztak a kor nagy büntetőjogászai a jogi személyek büntetőjogi felelősségének kérdésével. Angyal Pál, Hacker Ervin, Finkey Ferenc, Szászy-Schwarz Gusztáv, később Moór Gyula komoly problematikai feltárást végzett a kérdésben, és arra jutottak, hogy kellene legyen büntetőjogi felelőssége a szervezeteknek. Ezt le is vezetik, és el is határolják. Ez viszont a magyar törvényhozásban nem talált igazán visszhangra. Mindössze néhány perifériális kivétel található a jogi szabályozásban az 1900-as évek elejéről.¹⁶ Ilyen a sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvénycikk¹⁷, valamint az 1939. évi XIV. törvénycikk a fizetési eszközzel, külföldi követelésekkel és vagyontárgyak kivételével elkövetett visszaélések hatályosabb megtorlásáról.¹⁸

Az 1914. évi törvénycikk 42. § rendelkezése foglalkozik a jogi személy büntetőjogi felelősségével közvetetten. Ez egyfajta háttérfelelősséget mond ki a cégnek a tulajdonos kártérítéséért és bűnügyi költségéért. Tehát abban az esetben, ha a cégtulajdonost büntetőjogilag elítélik, és bűnügyi költsége keletkezik, valamint ha bármilyen kártérítési felelőssége keletkezik, akkor ezek megtérítése érdekében helyt áll a tulajdonában lévő cég. Ez a szabályozás természetesen nem szűkül le csupán a jogi személy érdekkörében felmerülő bűncselekmények elkövetésére, de kétségkívül az is beletartozik.

Habár az 1914. évi törvénycikk által kimondott határfelelősség létező jogintézmény volt, a bankélet az I. világháború alatt igencsak visszaesett. A nehéz gazdasági helyzet, valamint a pénzérték megrendülése, a hitelviszonyok bizonytalansága miatt az egyensúly megbomlott, és ez nem kedvezett a bankoknak, pénzügyintézeteknek.¹⁹ A tulajdonosi rétegnek viszont a bankok esetében is fokozott figyelemmel kellett lenni mind a saját, mind az alkalmazottak által végzett feladatokra és azok eredményeire. A jogi személyek büntetőjogi felelősségre vonásának fejlődése, és a törvényekben egyre tisztábban kirajzolódó büntethetőségi lehetőségek maguk után vonták az erre irányuló figyelmet is.

Az 1939. évi XIV. törvénycikk szabályozása esetén már a vállalat üzletkörében az alkalmazott, illetve a megbízott követi el a bűncselekményt, akkor a felügyelet gyakorlója, vagy a tulajdonos büntethető, vagyis felelősségre vonható. Tehát itt már a bűncselekmény elkövetése a cég tevékenységi köréhez köthető, illetve annak érdekében lezajló, ezért ez már jóval szűkebb, és ezzel jóval közelebb áll a jogi személy modern büntetőjogi felelősségre vonásához, habár a jogi személy, mint „személyiség” felelősségre vonásától még ez is messze áll.

Abban az esetben viszont, ha konkrétan a vállalat érdekében követték el a bűncselekményt (tehát teljes egészében a vállalat érdekében teszik, vagy arra figyelemmel is), akkor magát a vállalatot is kötelezni lehetett a vagyoni elégtétel megfizetésére. Objektív jellegű büntetőjogi felelősség megállapításáról van szó igazából, és nincs szó a társaság elkülönült büntetőjogi felelősségének

¹⁶ Sántha Ferenc: A jogi személyek büntetőjogi felelősségéről. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest. 2002. (34. o.)

¹⁷ Az 1914. évi törvények gyűjteménye. Budapest, 1915.

¹⁸ 1939. évi Országos Törvénytár.

¹⁹ Vértesy László: Magyar banktörténet a reformkortól az államosításig. In Jogtörténeti Szemle. 2007. no. 4. (64. o.)

megállapításáról.²⁰ Ez a szabály egyfajta háttér-kártérítési felelősséget mond ki, tehát kétségtelen, hogy nem büntetőjogi felelősség, azonban igen közel áll a büntetőjogi felelősség elméleti alapvetéséhez.

A II. világháborút követően, az 1950-es években, a szocialista államrendszer kialakulásával a jogi személy büntetőjogi felelősségének kérdése tárgytalanná vált.²¹ A vállalatok, vállalkozások kikerültek a magánemberek kezéből, és az állam vette magához azokat államosítás útján. Az 1947. évi 30. törvény 3. § (2) bekezdése mondta ki, hogy a részvénytársasági alapon működő magyar tulajdonú részvények teljes egészében állami tulajdonba kerülnek.²²

Mivel a büntetőhatalom az állam kezében van, és abban az időben a vállalatok úgyszintén (beleértve az irányítást, felügyeletet, ellenőrzést), így az állam saját magával szemben nem folytathatott felelősségre vonást. Az alkalmazottak szintén mindent az állami vezetés utasításainak megfelelően tettek, és nem részesültek a teljesítményük után olyan plusz díjazásban, vagy olyan lehetőségben, mely érdekükké tette volna bármilyen módon a vállalat érdekeit szem előtt tartva cselekedni, és ennek alapján akár a vállalat érdekében bűncselekményt elkövetni. Ebben az időszakban Wiener A. Imre írt a jogi személyek büntetőjogi felelősségre vonásáról, de ő maga sem tartotta sürgetőnek a jogi személyek büntetőjogi felelősségének alkalmazását, mivel nincs rá büntetőpolitikai igény.²³ Megemlítendő még fontossága miatt Kauser Lipót műve a jogi személyekről, 1984-ből. A szocialista jogirodalom viszont így is adós maradt a jogi személy büntetőjogi fogalmával.²⁴

Fontos megemlíteni ezzel kapcsolatosan, hogy a bankok helyzetén keresztül is tökéletesen modellezhető a szocialista államosítás. Megszűntek a magánbankok, *monobankrendszer* jött létre, melynek keretében minden banki tevékenység az állam irányítása és fennhatósága alatt állt.

Komoly változást csupán a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi törvény hozott.²⁵ A gazdasági társaságokra vonatkozó új szabályozással megjelentek a modern piacgazdaság bevezetését elősegítő vállalkozások, ügyletek, melyek nagy előrelépést tettek lehetővé a jogi személyek büntetőjogi felelősségének megalapozására.²⁶ A bankok világának kiszélesedése is ehhez a törvényhez köthető. A szocializmus korában létező *egyszintű bankrendszert* felváltotta a *kétszintű bankrendszer*, melynek eredményeképp az állam kezéből kikerült a kereskedelmi banki tevékenységek irányítása. Lehetőség nyílt bankok létrehozására, alapítására. Ezek is jogi

²⁰ Sántha Ferenc: A jogi személyek büntetőjogi felelősségéről. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest. 2002. (35. o.)

²¹ Sántha Ferenc: A jogi személyek büntetőjogi felelősségéről. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest. 2002. (36. o.)

²² Vértesy László: Magyar banktörténet a reformkortól az államosításig. In. Jogtörténeti Szemle. 2007. no. 4. (67. o.)

²³ Wiener A. Imre: Gazdasági bűncselekmények. KJK. Budapest, 1986. (62. o.)

²⁴ Tamás Lajos: A jogi személy tanának fejlődése. In. Jogtudományi Közlöny. Budapest, 1982. évf. no. 8. (626. o.)

²⁵ Sántha Ferenc: A jogi személyek büntetőjogi felelősségéről. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest. 2002. (37. o.)

²⁶ A vállalkozások, cégek létrehozása ismét lehetővé vált a magánszféra számára is olyan jogi keretek között, melyek már a jogi személy teljes jogalanyiságát is magával hozták. Így nem volt kérdés, hogy előbb-utóbb – a nyugati fejlődési ritmus felvételével – szükségessé válik, hogy rendezze a jogalkotó és a büntetőjog a jogi személyek büntetőjogi felelősségre vonásának szabályait.

személyiséget nyertek, így kétségtelenül alanyaivá válhattak a büntetőjog e területének. Ezen túlmenően persze nem szabad eltekinteni attól, hogy különleges helyzetüknek köszönhetően a bankokra, mint jogi személyekre egyéb, kötött szabályok, és ellenőrzés kialakítása is szükségessé vált.

Ugyanakkor az is elmondható, hogy ezzel a változással a bankok helyzete is teljesen megváltozott. A túlzott magánosodás nem egyszer vezetett bűncselekmények elkövetéséhez.²⁷ Nem volt megfelelő morális háttér, erkölcsi fedezet, valamint az üzleti etika szabályai is hiányoztak, vagy nem voltak teljesek.²⁸ Így megfelelő táptalajt nyert a gazdasági bűnözés a rendszerváltozáskori magyar viszonyok között. A gazdasági bűnözés több formája is virágzásnak indult, köztük a pénz- és tőkepiacot érintő, valamint az ún. „társasági” bűnözési formák.²⁹

A folyamatosan megjelenő igénynek köszönhető az 1999. évi CXX. törvény Btk. módosítása, melynek eredményeképpen lehetőség nyílt a vagyonekbevetés közvetett alkalmazására gazdálkodó szervezettel szemben is. Ez leginkább annak kiküszöbölésére jött létre, amikor az elkövető a bűncselekményből származó vagyont a egy gazdasági társaság vagyonába rejti, vagy ezt annak segítségével teszi. Erre az intézkedésre akkor van lehetőség, ha a szervezet vezetőjének a vagyon eredetéről tudomása volt. Ez alól a jogutódlás sem kivétel. Ez tulajdonképpen még továbbra is a természetes személy bűncselekményéhez kapcsolódik, mivel a jogsértő magatartás csak áttételes a jogi személy vonatkozásában. Ugyanis ebben az esetben a bűncselekményből származó vagyon továbbadásáról van szó.³⁰ Ugyanakkor az is megállapítható, hogy nem testületi felelősségről van szó, ez mindössze egy sajátos kiterjesztése a vagyoni szankció hatókörének.³¹

Ezt követően konkrétabb eredmények is létrejöttek, ahogy az 1990-es évek körüli időkből lezajló átalakulás folytán stabilizálódott a jogrendszer. 2000 tavaszán az Igazságügyi Minisztérium végrehajtott egy újabb Btk. módosítást, mellyel egy új fejezet került a Büntető Törvénykönyvbe, „A gazdálkodó szervezetekre vonatkozó rendelkezések” címmel. Ezek intézkedések lettek volna, melyek jogi személyekkel szemben kerültek volna alkalmazásra. 2001-ben viszont továbblépett a jogalkotó, és megalkotta a ma is hatályos 2001. évi CIV. törvényt a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről. Ezzel egy külön törvényben szabályozta a jogalkotó a jogi személyek büntetőjogi felelősségét.³² Ehhez a törvényhez, és a konkrét szabályozás lefektetéséhez már nagyban hozzájárult az, hogy Magyarország az Európai Unió tagállama kívánt lenni, és ennek teljesedéséhez elengedhetetlen követelmény volt a jogi személy büntetőjogi jogalanyiségének kodifikálása.³³

²⁷ Tóth Mihály: Gazdasági bűncselekmények és bűnözés a rendszerváltozás éveiben. Doktori értekezés. Pécs, 2007. (137. o.)

²⁸ Tóth Mihály: Gazdasági bűncselekmények és bűnözés a rendszerváltozás éveiben. Doktori értekezés. Pécs, 2007. (189. o.)

²⁹ Tóth Mihály: Húsz év mérlege. In. Rendészeti Szemle. 57. évf. 2009. no. 7-8. (6. o.)

³⁰ Sántha Ferenc: A jogi személyek büntetőjogi felelősségéről. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest. 2002. (37. o.)

³¹ Tóth Mihály: Mielőtt sebtében padot ácsolnánk a jogi személyiségű vádlottaknak... Jogtudományi Közlöny, 2001/7-8. (281. o.)

³² Sántha Ferenc: A jogi személyek büntetőjogi felelősségéről. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest. 2002. (37. o.)

³³ Fantoly Zsanett: A jogi személy büntetőjogi jogalanyiségének kodifikálása Ausztriában és Magyarországon. In. Collega, Az Accursius Jogász Egylet folyóirata. 2002. no. 1. (40. o.)

Összegzés

Sokat lehet vitatkozni arról, hogy helyes-e a szabályozásnak ez a módja, illetve arról, hogy egyáltalán ilyen szabályokat kell alkotni a jogi személyek büntetőjogi felelősségére vonatkozóan. A lényeg viszont inkább az, hogy eljutott a magyar jogalkotás, és jogpolitika is oda, hogy kézzel fogható módon, rendszert, és lehetőséget biztosított a jogi személyek büntetőjogi felelősségre vonására, és ennek alapján a bankvilág és a hitelintézetek is – amennyiben bűncselekmény elkövetésére a jogi személy felhasználásával kerül sor – magukévá kell tegyék az felelősségre vonás elkerülésének gondolatát. A hitelintézetek befolyása és hatalma a jelenlegi piaci, pénzügyi viszonyok között olykor lehetővé teszi – vagyis vezetők és alkalmazottaik számára –, hogy a jogi személyt felhasználva jogszabályba ütköző tevékenységeket folytassanak.